

VÝCHODOSLOVENSKÉ MÚZEUM V KOŠICIACH

Martin JARINKOVIČ

Abstract: *Eastern Slovak Museum in Košice.* Article presents the East Slovak Museum in Košice as one of the oldest and most important museum institutions in Slovakia. In addition to presenting a brief summary of institution's history, the author of the article focused on presenting the museum's current activities. Within the wide range of activities, author particularly concentrated on three areas: exhibition and presentation activities, scientific research activity and cooperation with partners abroad.

Key words: East Slovak Museum. Imrich Henszlmann. Collection funds. Exhibition activity. Expositions. Scientific research activity

Počiatky Východoslovenského múzea v Košiciach sú späté so všestrannou osobnosťou košického kultúrneho života – Dr. Imrichom Henszlmannom, ktorý ako prvý prišiel s myšlienkou založiť inštitúciu zaoberajúcu sa ochranou kultúrneho dedičstva mesta a jeho pamiatok. Okrem Henszlmanna mali veľkú zásluhu na vzniku predchodcu dnešného múzea v podobe Hornouhorského muzeálneho spolku v roku 1872 aj bratia Klimkovičovci a Viktor Myszkovsky spolu s ďalšími poprednými osobnosťami mesta. Vďaka ich uvedomelosti a pokrokovosti sa dnešné Východoslovenské múzeum v Košiciach radí medzi najstaršie múzejné ustanovizne na našom území.

Zakladateľská generácia múzea zanechala našej inštitúcii okrem tradície aj významný hmotný vklad v podobe historickej účelovej budovy, v ktorej bola prvá expozícia inštalovaná v roku 1903 a množstva vzácných zbierkových predmetov, ktoré

Bankovka

Hornouhorskému muzeálnemu spolku venovali významní súčasníci. Len samotný I. Henszlmann zanechal múzeu pozostalosť obsahujúcu vyše 3 000 výtvarných diel, knižnicu, korešpondenciu a rukopisy. Dary z prvého obdobia po vzniku spolku sa stali základom zbierkového fondu, ktorý sa v súčasnosti rozrástol do takmer pol milióna zbierkových predmetov.

Počas 146-ročnej histórie inštitúcie došlo k mnohým zmenám, menili sa štátne zriadenia, hranice i názvy (1876 Hornouhorské múzeum, 1899 Košické múzeum, 1909 Hornouhorské Rákociho múzeum, 1919 Štátne východoslovenské múzeum), nikdy sa však nezmenil zámer, ako aj odhodlanie ľudí zoskupených v tejto inštitúcii uchovávať kultúrne dedičstvo a pamiatky spojené s históriou Košíc.

Novodobá história múzea sa začala písať po prvej svetovej vojne. V nadväznosti na štátoprávne zmeny sa do názvu inštitúcie v roku 1919 po prvý raz dostalo adjektívum „východoslovenské“, ktoré tvorí významnú súčasť názvu múzea do dnešných čias. Riaditeľom múzea počas 20 rokov trvania prvej Československej republiky bol Dr. Josef Polák, jeden z najvýznamnejších podporovateľov umenia a kultúry medzivojnových Košíc. Vďaka Dr. Polákovi sa Štátne východoslovenské múzeum stalo jedným centier košickej moderny. K obdobiam rozkvetu Východoslovenského múzea patrí aj éra od 60. do konca 80. rokov minulého storočia, keď sa rozrástol počet personálu na historicky najvyšší počet 130 zamestnancov, pribudli do správy nové budovy a zvýšila sa aj úroveň technického vybavenia a finančného zabezpečenia. Východoslovenské múzeum v Košiciach začalo od konca 60. rokov 20. storočia vydávať svoje zborníky – *Historica Carpatica* a *Natura Carpatica* zamerané na prezentáciu najnovších výsledkov skúmania histórie, archeológie, národopisu, prírodných vied a ďalších vedných oblastí týkajúcich sa regiónu východného Slovenska.

Dom remesiel krátko po dokončení

Posledné štrukturálne zmeny väčšieho rozmeru spojené so zmenou spoločenského zriadenia a prechodom k demokracii zasiahli múzeum po roku 1989. Po pomerne ťažkom období prechodu sa však opäť podarilo naštartovať pozitívne rozvojové trendy a vďaka rôznym projektom boli vytvorené nové expozície, zrealizované rekonštrukcie historických budov a objektov i depozitárnych priestorov v Šaci. Zriaďovateľom múzea od roku 2002 je Košický samosprávny kraj. V rámci organizačnej štruktúry pôsobia dnes v múzeu tri odborné odbory: historický, umelecko-historický a prírodovedný, oddelenie centrálnej evidencie, reštaurátorsko-konzervátorské dielne, ako aj oddelenia zabezpečujúce prevádzku inštitúcie. Pracovníci odborných odborov a centrálnej evidencie spravujú dovedna 33 fondov zbierok. Východoslovenské múzeum v Košiciach dnes zamestnáva celkovo 60 zamestnancov.

Jednou z najvýraznejších a zároveň verejnou zrejme najsledovanejších oblastí aktivít múzea je výstavná a prezentačná činnosť. Naša inštitúcia sa v súčasnosti prezentuje prostredníctvom šiestich stálych expozícií. Najznámejšou z nich je nesporne Košický zlatý poklad, ktorý sa v povedomí nielen košickej verejnosti stal nerozlučne spätým s našim múzeom. Po rekonštrukcii múzejnej historickej účelovej budovy na Námestí Maratónu č. 2 je poklad od 15. septembra 2013 verejnosti znovu prístupný v špeciálne upravenom trezore formou využitia moderných inštaláčnych techník. Zaujímavým objektom umiestneným v nádvorí historickej účelovej budovy múzea je aj drevený kostolík z Kožuchoviac, ktorý bol do Košíc prevezený koncom roku 1927 a sprístupnený v roku 1928. Jednu z najväčších a najkompletnejších zbierok stredovekého umenia na Slovensku predstavuje expozícia Storočia v umení, ktorá je situovaná v historickej budove veliteľstva divízie na Hviezdoslavovej ulici č. 3. Výber z tejto zbierky prezentoval našu inštitúciu na mnohých výstavách v zahraničí (vo Francúzsku, Maďarsku, Poľsku, Česku). V tejto budove sídli aj expozícia Príroda Karpát venovaná faune a flóre nášho regiónu. S jedinečnou históriou mesta z rôznych aspektov sa návštevníci môžu oboznámiť v expozícii Košické storočia umiestnenej v objekte Miklušovej väznice a Katovho bytu. Osobnosť jedného z najvýznamnejších vodcov stavovských povstaní pripomína objekt „Rodošto“, v ktorom je umiestnený pamätný dom Františka II. Rákociho. Inštalácia expozície prešla inováciou, pričom v tomto objekte bude do konca roku 2018 v spolupráci so spoločnosťou T-systems Slovakia, s. r. o., sprístupnený pilotný projekt „Hovoriace múzeum“ zrakovo postihnutým a nevidomým osobám. Rodošto je stavebne prepojené s výnimočnou architektonickou pamiatkou Košíc, známou pod názvom Katova bašta. Tento pozostatok niekdajšej fortifikácie bol v rokoch 2012 – 2013 (v rámci projektu Otvorené zóny, ktorý tvoril súčasť projektu Košice – Európske hlavné mesto kultúry 2013) renovovaný a sprístupnený verejnosti, a to formou expozície venovanej histórii mestskej fortifikácie a palných zbraní. V rámci tohto projektu bol na pôdoryse niekdajšej budovy nanovo vystavaný Dom remesiel, ktorý slúži prezentácii výstav spätých s bohatou históriou košických cechov a prezentáciou remeselnej výroby v meste. V pláne je stavebná obnova objektu Miklušovej väznice a príprava novej expozície v tomto objekte ako aj príprava novej archeologickej a historickej expozície v historickej účelovej budove múzea.

Okrem spomenutých stálych expozícií Východoslovenské múzeum každoročne pre svojich návštevníkov pripravuje bohatú ponuku rôznych vlastných i prevzatých výstav. Pri tvorbe výstavného plánu, okrem iných kritérií, vedenie múzea nezabúda

Expozícia Košického zlatého pokladu, Nám. Maratónu mieru 2, Košice

ani na to, že múzeum v rámci verejného priestoru plní aj dôležité poslanie pamäťovej inštitúcie sprostredkujúcej verejnosti istú osvetovú funkciu. Múzejný plán preto reflektuje rôzne aktuálne historické výročia, ako bolo napríklad sté výročie vypuknutia 1. svetovej vojny či aktuálne sté výročie vzniku Československej republiky a pod. O tom, že ponuka stálych expozícií a krátkodobých výstav nachádza ohlas u verejnosti svedčí skutočnosť, že naše múzeum ročne navštíví priemerne 70 tisíc návštevníkov.

Dôležitou súčasťou aktivít múzea je vedeckovýskumná činnosť jednotlivých odborných pracovníkov podľa ich špecializácie a zamerania. Významné miesto v rámci vedecko-výskumnej činnosti s perspektívou medzinárodnej spolupráce patrí archeologickému výskumu. Múzejní archeológovia sa zúčastňujú výskumu lokality Nižná Myšľa a vedú výskum v lokalite Rankovce. O tom, že na oblasť výskumu chce múzeum klásť čoraz väčší dôraz svedčí aj skutočnosť, že naša inštitúcia v roku 2016 od Ministerstva školstva SR opätovne získala osvedčenie vykonávať vedeckú a výskumnú činnosť ako akreditované vedecko-výskumné pracovisko. Súčasťou tohto snaženia je aj úsilie o zvýšenie úrovne odborných výstupov napr. v podobe odborného zborníka *Historica Carpatica*. Pomoc pri odbornom recenzovaní zborníka je jedným z bodov zmluvy o spolupráci, ktorú Východoslovenské múzeum uzavrelo s Inštitútom histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity. Táto spolupráca má pre múzeum veľký význam, ako aj potenciál úspešného prehlbovania a rozširovania sa aj v ďalších smeroch.

Jednou z progresívne sa vyvíjajúcich oblastí činnosti múzea s ďalšou perspektívou rastu je aj spolupráca so zahraničnými partnermi. K už historicky tradičným

zahraničným partnerom našej inštitúcie patria múzeá v Maďarsku (najmä Múzeum Otta Hermana v Miškovci, Múzeum Andrása Jósu v Nyíregyháze a Rákociho múzeum Maďarského národného múzea v Sárospataku). Okrem toho sme spoluprácu a kontakty rozšírili aj v Poľsku, kde sa okrem Historického múzea mesta Krakov či Podkarpatského múzea v Krosne novým perspektívnym partnerom stalo Oblastné múzeum v Rzeszove. Východoslovenské múzeum rozširuje horizonty spolupráce v oblasti vedeckovýskumnej činnosti, výmenných stáží, ako aj výmeny výstav aj smerom na Balkán, kde bola nadviazaná plodná spolupráca z Múzeom mesta Belehrad a pracuje sa na budovaní partnerstva s Národným múzeom v Niši a Sofii. Význam a potenciál tejto spolupráce dokazuje skutočnosť, že naša výstava grafiky Albrechta Dürera prezentovaná v Belehrade sa s návštevnosťou 30 tisíc návštevníkov zaradila medzi prvých päť najvýznamnejších výstav v srbskom hlavnom meste roku 2015. Okrem rozvíjania partnerstiev na bilaterálnej báze sa naša inštitúcia zapája aj do širších multilaterálnych cezhraničných projektov. Východoslovenské múzeum v Košiciach sa ako jediná múzejná inštitúcia zo Slovenska zapojilo do projektu vytvárania špeciálnej sociálnej platformy virtuálneho múzea v európskom projekte Pluggy v rámci výzvy Horizont H 2020.

Východoslovenské múzeum predstavuje jednu z najstarších, ale aj najvýznamnejších múzejných inštitúcií na Slovensku. Najväčším uznaním pre Východoslovenské múzeum sa v poslednom čase stala výročná cena časopisu Pamiatky a múzeá v kategórii najlepšia výstava roka 2017 za výstavu o košickom rodákovi Leopoldovi Horovitzovi pod názvom *Leopold Horovitz. Stratený – nájdený*, ako aj ocenenie Múzeum roka 2017 udelené Zväzom múzeí Slovenska. Tieto ocenenia sú nielen povzbudením, ale aj záväzkom pre našu prácu aj do budúcnosti.